

Črete - novo IBA območje v Sloveniji // Dejan Bordjan

Težko si je predstavljati, da so se na enem izmed najbolj obdelanih območij v Sloveniji, na južnem Dravskem polju, nekoč razprostirali obsežni poplavni gozdovi ter kasneje poplavni travniki in pašniki, imenovani Črete. Danes je območje preprejeno z mrežo kanalov in kanalčkov, ki tudi ob največji suši vsebujejo vsaj nekaj vode. Tukaj se prepredajo tudi reke in rečice, vendar jih je ponekod težko ločiti od prej omenjenih kanalov. Če se ustavimo še pri Pragerskem, lahko občudujemo vrsto ribnikov, ki so nastali iz glinokopov. Veliko dejavnikov torej kaže na mokro zgodovino tega dela Dravskega polja. Z veliko sreče ali pa z dobrimi navodili lahko vsak pride na območje, kjer so v 90-ih letih prejšnjega stoletja izginila zadnja obsežnejša travišča tega predela. Še konec 80-ih so se na območju današnjega zadrževalnika Medvedce s košnjo ohranjali močvirni travniki in šašja z mrežo jelševih mejic. Vse skupaj je spominjalo na nekatere dele Ljubljanskega barja. V začetku 90-ih je bil za namene ribogojstva zadrževalnik poplavljen. Od nekdanjih travnikov, ki so pokrivali večji del južnega Dravskega polja, je ostalo le še nekaj hektarjev zaraščajočih se površin znotraj zadrževalnika, ki jih stalna voda ne doseže. Močvirni travniki so danes samo del zgodovine, ledinsko ime Črete pa ostaja kot neizbrisen spomin na ne tako oddaljeno preteklost. Kljub veliki izgubi za naravo pa nastali zadrževalnik skupaj z osuševalnimi kanali okolice skri-

va marsikatero ptičjo posebnost, ki jo lahko drugod po Sloveniji zaman iščemo.

Razglasitev novega Mednarodno pomembnega območja za ptice, IBA Črete

V 90-ih so mnogi ornitologi poznali zadrževalnik Medvedce po boju za rešitev travnikov ter kot območje, kjer pogosto lahko vidimo marsikaj izjemnega: rožnatega pelikana (*Pelecanus onocrotalus*), plamenca (*Phoenicopiterus ruber*), belolične trdorepke (*Oxyura jamaicensis*) in še mnoge druge v Sloveniji redke vrste. Kljub vsemu pa zadrževalnik in širše območje južno od Pragerskega nista bila deležna večje pozornosti in sta ostala v glavnem slabo raziskana. V začetku novega tisočletja, natančneje v začetku leta 2002, se je pričelo sistematično spremljanje dinamike števila vodnih ptic in ujed na zadrževalniku. Kmalu so sledili še popis gnezdkopovskega dela zadrževalnika, spremljanje gnezditve vodnih vrst ter tudi spremljanje ptic na prenočišču. V okolici zadrževalnika so bile speljane tetrade za popis za Ornitološki atlas gnezdkopov Slovenije, hkrati pa tudi nekaj transektov za popis ptic kmetijske krajine (FBI). Zbranih je bilo veliko podatkov, ki so kazali na velik pomen zadrževalnika, ne samo za Slovenijo, pač pa tudi za Evropo. Prav zaradi slednjega pomena smo na DOPPS-u začeli razmišljati o možni razglasitvi

1: Zadrževalnik Medvedce je osrednje območje novega IBA Črete. foto: Dejan Bordjan

2: Predlog za novi IBA je temeljil predvsem na treh vrstah: kostanjevki (*Aythya nyroca*; na sliki), čapljici (*Ixobrychus minutus*) in grahasti tukalici (*Porzana porzana*). foto: Dejan Bordjan

3

3: Hribski urh (*Bombina variegata*) naseljuje majhna vodna telesa v okolici zadrževalnika in v okoliških gozdnih ostankih.
foto: Dejan Bordjan

4: Nedavno je bil na Medvedcah najden v Sloveniji izjemno redek vodni hrošč veliki potapnik (*Hydrous piceus*).
foto: Al Vrezec

1: Ker nima tekmecev, se je vanikorski očalar (*Zosterops gibbsi*), tako kot galapaški ščinkavci, lahko izjemno dobro prilagodil svojemu okolju.
foto: Guy Dutson

4

novega Mednarodno pomembnega območja za ptice (IBA) v Sloveniji. Po skrbnem pregledu podatkov in pretehtanju kriterijev smo na BirdLife International poslali predlog za novi IBA, ki je temeljil predvsem na treh vrstah: kostanjevki (*Aythya nyroca*), čapljici (*Ixobrychus minutus*) in grahasti tukalici (*Porzana porzana*). S pomočjo priloženih podatkov smo kmalu dobili povratno sporočilo, da ima zadrževalnik z bližnjo okolico, ki med drugim pokriva tudi več gozdnih ostankov in nekaj travnikov, novo ime IBA Črete, po nekoč na tem območju obsežnih močvirnih travnikov, imenovanih »črete«.

Katere ptice lahko tu opazimo?

Podroben pogled v območje razkrije mnogo več od treh vrst, na podlagi katerih je bilo območje razglašeno za IBA. Pomembno je kot gnezdišče ujed, saj jih izmed trinajstih, ki v Sloveniji potrjeno gnezdiijo, v Čretah gnezdi kar devet. Za rjavega lunja (*Circus aeruginosus*) je to edino znano gnezdišče v Sloveniji. Belorepcev (*Haliaeetus albicilla*) in črnih škarnikov (*Milvus migrans*) pa poleg tistih na Čretah v Sloveniji gnezdi samo še kakih deset. Območje jugozahodnega Dravskega polja je eno redkih v Sloveniji, kjer vsaj občasno gnezdi celo dva para črnega škarnika. Z izjemo rjavega lunja, ki gnezdi v rogozu zadrževalnika, si druge vrste ujed svoja gnezda spletajo predvsem v gozdnih ostankih, ki ležijo v okolici zadrževalnika. Ti gozdovi so ostanki nekdanjih nižinskih poplavnih gozdov, predvsem hrasta in črne jelše. Ob ujedah v teh gozdovih gnezdiijo še sive čaple (*Ardea cinerea*), belovrati muharji (*Ficedula albicollis*) in vsaj šest vrst detlov in žoln.

Zadrževalnik je izjemnega pomena za gnezdenje vodnih ptic. Na njem gnezdi pomemben del slovenske populacije skoraj vseh v Sloveniji gnezdečih vrst rac. Med vsemi pa zbuja posebno pozornost kostanjevka in sivka (*Aythya ferina*), katerih gnezdeča populacija

se na zadrževalniku celo povečuje. Konopnica (*Anas strepera*) in dolgorepa raca (*A. acuta*) pa v Sloveniji poleg ormoških bazenov za odpadne vode gnezdi samo še tu. Večje število gnezdečih parov na zadrževalniku imajo tudi liska (*Fulica atra*), mali (*Tachybaptus ruficollis*), čopasti (*Podiceps cristatus*) in črnovrati ponirek (*Podiceps nigricollis*). Za slednjega je to tretje potrjeno območje gnezditve. Iz rogoza in vse obsežnejšega sestoja trstičja se razlega petje čapljič, občasno pa tudi bobnarice (*Botaurus stellaris*). Za potrditev gnezditve no sumljive rjave čaple (*Ardea purpurea*) bo potrebno še več dela. Čapljam trstišča dela družbo ubran zbor trstnic in trstnih strnadov (*Emberiza schoeniclus*). Na poplavljenih traviščih v zadnjem delu zadrževalnika gnezdi pomembna populacija grahaste tukalice. Za njeno manjšo sorodnico, malo tukalico (*Porzana parva*), pa je bila letos potrjena gnezditve vsaj dveh parov. S tem je zadrževalnik postal eno redkih območij v Sloveniji, kjer vrsta vsaj občasno gnezdi.

Črete so pomembne tudi v času selitve ptic. Vsako pomlad se tukaj čez seli več sto pepelastih (*Circus cyaneus*) in rjavih lunjev ter več deset močvirskih lunjev (*C. pygargus*) in ribjih orlov (*Pandion haliaetus*). Na spomladanski selitvi območje preleti več tisoč prib (*Vanellus vanellus*) in rečnih galebov (*Larus ridibundus*), ki jim v nekoliko manjšem številu sledijo še druge vrste pobrežnikov in galebov. Pisano paletu spomladanskih selivcev dopolnjujejo še race, gosi in različne vrste ptic pevk. Pestro je tudi med jesensko selitvijo, ko se lunjem in pobrežnikom pridružijo predvsem velike bele čaple (*Egretta alba*), ki se jih zbere tudi do dvesto, in žerjavi (*Grus grus*). Slednji v jatah, velikih do sto osebkov, priletijo s severa in vzhoda ter letijo proti Celjski kotlini in dalje proti Italiji. Zima je sicer obdobje miru na zadrževalniku, vendar se lahko ob ugodnih razmerah zbere tudi več tisoč vodnih ptic. Na kopenskem delu zadrževalnika prenočujejo pepelasti lunji, družbo

pa jim dela redki veliki klinkač (*Aquila clanga*), ki se na selitvi proti Padski nižini tudi za mesec dni ustavi prav na zadrževalniku. V ugodnih razmerah na tem območju prezimujejo tudi veliki škurhi (*Numenius arquata*).

Potencialno območje posebnega varstva

O pomembnosti zadrževalnika Medvedce smo se pogovarjali na celinskem biogeografskem seminarju na Češkem na temo ustreznosti Potencialnih območij posebnega varstva (pSCI) in morebitnih pomanjkljivosti v pokritosti vrst in habitatov po Habitatni direktivi s predlagano mrežo Natura 2000. Na seminarju je bilo navedeno, da je zadrževalnik treba razglasiti kot novo Območje posebnega varstva (SAC) za tri vodne in močvirne habitatne tipe in za dve rastlinski vrsti: štiriperesno marzilkco (*Marsilea quadrifolia*) in kranjsko sito (*Eleocharis carniolica*). Na seznamu varovanih vrst območja sta tudi veliki pupek (*Triturus carnifex*) in hribski urh (*Bombina variegata*). Ali bodo na seznamu tudi hrošči, bodo pokazale šele nadaljnje raziskave.

V Čretah se razmnožuje trinajst vrst dvoživk, navedne rege (*Hyla arborea*) in zelene žabe (*Rana* sp.) celo v oglušujočem zboru. V poznih marčevskih ali zgodnjih aprilskih dneh se na delih območja zberejo številni plavčki ali barjanske žabe, ki tukaj živijo v izolirani populaciji. Pestrost drugih vrst živali in rastlin pa vam lahko razkrije samo obisk tega pestrega in zanimivega kraja. ●

→ Darwinovi ščinkavci

// prevod Jakob Smole

Odkritje nove vrste za znanost na oddaljenem otočju ponuja dokaze o tem, kako se lahko v odsotnosti tekmecev vrsta hitro razvije in zapolni prazne niše. Vendar to otočje ni Galapagos in ptica ne spada med Darwinove ščinkavce. Ob 200. obletnici Darwinove-

ga rojstva je članek, ki je izšel v vodilni ornitološki reviji Ibis in opisuje nove vrste ptic na Salomonovih otokih, prispeval dodatne dokaze za tezo, da se pri očalarjih nove vrste razvijajo hitreje kot pri katerikoli drugi družini, vključno z Darwinovimi ščinkavci.

Novo vrsto so poimenovali vanikorski očalar (*Zosterops gibbsi*). Formalni opis je v Ibisu objavil dr. Guy Dutson iz BirdLife Avstralija, ki je nedavno vodil odpravo na otok Vanikoro in zbiral podatke o pticah. Vrsta je dobila znanstveno ime v čast prve osebe, ki jo je opazila - Davida Gibbsa. Vanikorski očalar se od drugih vrst družine loči po značilnem kljunu in drugačnima barvama nog ter očesnega obročka.

Vanikoro je majhen otok v jugovzhodnem delu Tihega oceana, del Salomonovih otokov. Gorati vulkanski otok s strmimi hribi, pokritimi z gozdom, je leta 1829 obiskal Jules D'Urville – šest let pred pristankom ladje Beagle na Galapagosu – in uplenil primerke vanikorskega muharja (*Myiagra vanikorensis*) ter enobarvnega hudournička (*Collocalia vanikorensis*).

»Genetske raziskave so pokazale, da se očalarji razvijajo hitreje od katerikoli druge znane družine,« pravi Guy Dutson. »Otoki, ki so oddaljeni komaj 3 km, imajo lastne vrste očalarjev, samo na Salomonovih otokih pa jih živi 13 vrst.« Dodaja: »Te ptice so v odsotnosti kompetitorjev razvile, tako kot Darwinovi ščinkavci, edinstvene oblike kljunov in prehranjevalno vedenje.«

Očalarji so majhne družabne ptice tropskih gozdov. Njihovo ime pove, da imajo mnoge vrste okoli očesa značilen obroč majhnih belih peres. Vanikorski očalar se od geografsko najbližjega santakruškega očalarja (*Z. sanctaecrucis*) razlikuje po daljšem kljunu in drugačni obarvanosti nog ter očesnega obročka. Vanikorske očalarje najdemo v gozdnih habitatih, navadno nad 350 m nadmorske višine, hranijo se z žuželkami in majhnimi sadeži. »Vanikorski očalarji so bili številni proti vrhu najvišje gore,« opazuje dr. Dutson, ki je med odpravo opazoval aktivno gnezdo. »Mladiče hranijo do trije odrasli osebki, kar bi lahko pomenilo, da gre za kooperativno gnezdenje; pri očalarjih so doslej to opazili le pri dveh vrstah.« Prehranjevalno vedenje vanikorskega očalarja je drugačno kot pri tesno sorodnih vrstah. Nova vrsta išče hrano počasneje kot podobni očalarji, kar kaže na to, da je zasedla prazno nišo,« komentira dr. Dutson.

»O biotski pestrosti Salomonovih otokov vemo zelo malo,« pravi Don Stewart, direktor BirdLifeovega Pacifiškega programa. »Kdo ve, kaj še lahko najdemo na Salomonovih otokih. Po vsej Melanezi bi bilo potrebnih še več podobnih odprav, preden posegi, kot je nelegalna sečnja, iztrebijo vrste, še preden jim lahko pomagamo.«

Izvirni članek: spletna stran BirdLife International (2009):

http://www.birdlife.org/news/news/2009/03/new_bird_species.html